

Přístup ke spravedlnosti v Evropě

/// Článek 47, který patří do kapitoly „Soudnictví“ Listiny základních práv Evropské Unie, zaručuje právo na účinný přístup ke spravedlnosti.

Souvislosti

Podle mezinárodních a evropských právních předpisů v oblasti lidských práv musí členské státy EU zaručovat každému člověku právo obrátit se na soud nebo na alternativní orgán pro řešení sporů a zajistit si nápravu tam, kde došlo k porušení jeho práv. Toto je právo na *přístup ke spravedlnosti*. Podle právních předpisů EU má také každý člověk právo na účinnou nápravu u soudu, aby došlo k prosazení práv, které mu přiznávají právní předpisy EU. Jednou z důležitých oblastí jsou právní předpisy o nediskriminaci, ve kterých právní předpisy EU zakazují diskriminaci na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, sexuální orientace, věku, postižení a náboženství nebo víry. Tento informační list poskytuje informace o přístupu ke spravedlnosti se zaměřením na právní předpisy o nediskriminaci s vyloučením trestního práva.

Klíčové otázky

Bez práva na přístup ke spravedlnosti nemůže oběť prosadit svá práva nebo získat náhradu za utrpěnou škodu.

Právo na přístup ke spravedlnosti lze rozdělit do následujících složek. Právo na:

- spravedlivé a veřejné projednání nezávislým a nestranným soudem,
- získání právního poradenství, právo být obhajován a zastupován v průběhu projednávání daného případu,
- právní pomoc, jestliže nelze očekávat, že by oběť zastupovala sama sebe před soudem, a jestliže si nemůže zaplatit právníka,
- rozhodnutí o případu v přiměřené lhůtě a právo na odpovídající nápravu.

Cesty vpřed

Časové lhůty

Pokud se údajná oběť obrací na soud, musí zahájit právní řízení v určité časové lhůtě. Tato časová lhůta musí odrážet spravedlivou rovnováhu: Oběť potřebuje dost času na to, aby se rozhodla, zda má dostatečně silný případ a zda se chce obrátit na soud. Tato časová lhůta by však neměla být příliš dlouhá, protože uvádí údajného pachatele do situace nejistoty. Většina členských států EU má časové lhůty v rozmezí tří až pěti let. V oblasti zaměstnání je však časová lhůta obvykle mnohem kratší, například ve Slovinsku se jedná o lhůtu osmi dnů.

Členské státy EU by měly zajistit, aby časové lhůty nebyly příliš krátké. Mohly by zvážit možnost započítání příslušné lhůty až teprve tehdy, když se oběť dozví, že došlo k porušení právních předpisů.

Právní postavení

V oblasti právních předpisů o nediskriminaci mají členské státy EU povinnost přiznávat sdružením, jako jsou nevládní organizace (NGO) a odbory, právo se svolením oběti zahajovat případy v zastoupení obětí nebo na jejich podporu. Některé členské státy (jako Belgie, Irsko a Maďarsko) umožňují sdružením podávat žaloby, dokonce i když oběť nelze určit nebo když dochází k modelovým typům diskriminace. To se nazývá *žalobami v obecném zájmu*. Mimo oblast právních předpisů o nediskriminaci nebo ekologických právních předpisů se na soud může obrátit pouze oběť nebo její zástupce.

Členské státy by měly zvážit umožnění podávání žalob v obecném zájmu. To je důležité, protože samotné oběti se často na soud neobrátlí, protože:

- nemají povědomí o svých právech,
- nemohou si to dovolit,
- bojí se negativních důsledků, například ztráty zaměstnání, pokud by si stěžovaly na svého zaměstnavatele.

Délka řízení

Doba, kterou soud potřebuje na vynesení rozsudku, závisí na tom, jak je případ komplikovaný, a na počtu odvolání. Není tedy možné přesně říci, jak dlouho by případy měly trvat. V některých členských státech EU dochází k závažným prodloužením. Pokud musí oběti čekat příliš dlouho, může to znamenat, že právo na přístup ke spravedlnosti pozbývá smyslu. Dlouhá prodloužení také oběti odrazují od toho, aby se vůbec na soud obracely.

Členské státy EU by měly zvážit zavedení zrychlených postupů pro naléhavé případy. Když se případy týkají uplatňování nároků na menší peněžní částky nebo neobsahují komplikované důkazní a právní otázky, mohly by být vytvářeny jednodušší postupy. Příklady takových postupů nalezneme v Belgii, Maďarsku, Rakousku a ve Spojeném království.

Právní náklady a právní pomoc

Pro mnoho lidí jsou náklady na to, aby se obrátili na soud, příliš vysoké. Všechny členské státy EU nabízejí nějakou formu *právní pomoci*, kdy vám stát buď pomůže zaplatit právníka, nebo ustanoví právníka, který bude jednat ve váš prospěch. S cílem určit, kdo má právo na právní pomoc, některé členské státy používají „ověření prostředků“ (tzv. means test) na základě majetku a některé také zkoumají, jak je pravděpodobně, že pře bude úspěšná.

Ačkoli podle právních předpisů v oblasti lidských práv neexistuje žádné absolutní právo na právní pomoc, Evropský soud pro lidská práva (ECtHR) používá jinou zkoušku. Zkoumá význam práva, které se pokoušíte prosadit, a také to, zda vám odepření právní pomoci zabrání, aby se vám dostalo spravedlivého projednání. Protože zkouška soudu ECtHR je štedřejší, je pravděpodobné, že se mnohým obětem v členských státech EU nedostává právní pomoci, když by ji dostávat měly.

Členské státy by měly zajistit, aby byla právní pomoc dostupná, když je to nezbytné s cílem zajistit spravedlivý proces. Mohly by také uvažovat o:

- provozování center nabízejících bezplatné právní poradenství,
- doporučování, aby si fyzické osoby opatřovaly pojištění právní povahy,
- podpoře řešení sporů prostřednictvím alternativních orgánů pro řešení sporů.

Právo na nápravu

Oběti mají právo na nápravu, která nahrazuje škodu, kterou utrpěly, a odrazuje pachatele nových nebo opakovaných porušení právních předpisů. Nejběžnější nápravou je vyrovnání. Úrovně vyrovnání v případech diskriminace se mezi členskými státy EU značně liší. Tyto rozdíly nelze vysvětlit pouhými rozdíly životních nákladů v různých zemích. Úrovně vyrovnání navíc nemusí být dost vysoké na to, aby odrazovaly pachatele nebo nahrazovaly škodu způsobenou obětem.

Členské státy EU by mohly prozkoumat úrovně vyrovnání v případech diskriminace, aby zajistily, že jsou přiměřené.

Nápravy dostupné na evropské a mezinárodní úrovni

Jestliže fyzické osoby nebyly úspěšné u vnitrostátních soudů, mohou se obrátit na orgány na evropské nebo mezinárodní úrovni. Soudní dvůr Evropské unie může rozhodovat o případech týkajících se porušení právních předpisů EU. Stížnosti na porušování lidských práv se však častěji podávají u soudu ECtHR, který sleduje vyhovění Evropské úmluvě o lidských právech. Evropský výbor pro sociální práva (ECSR) může také od určitých organizací přijímat „kolektivní“ stížnosti týkající se porušování Evropské sociální charty. Orgány Organizace spojených národů mohou také rozhodovat o stížnostech týkajících se porušování smluv Organizace spojených národů v oblasti lidských práv, pokud daný stát s takovým postupem souhlasil.

Tyto systémy mají různé výhody. Soudní dvůr Evropské unie má přísná pravidla pro právní postavení, která znesnadňují skutečné uplatnění nároku u soudu. U soudu ECtHR se nachází velmi vysoký počet případů, což vede k prodloužení ve vynášení rozsudků. S cílem usnadnit tuto situaci byly zavedeny reformy, které spočívají ve společném projednávání „opakovaných“ případů. Výbor ECSR se může zabývat pouze stížnostmi od konkrétních organizací spíše než jednotlivců. Přístup k orgánům OSN znamená nízké náklady, protože není třeba být zastoupen právníkem. Jejich rozhodnutí však nejsou právně závazná.

Členské státy EU by měly uvažovat o rozšíření pravidel týkajících se právního postavení před Soudním dvorem EU. Měly by také zajistit provedení změn ve svých právních předpisech, které požadují rozsudky soudu ECtHR, aby se zabránilo opakovaným porušováním právních předpisů. Dále by také měly uvažovat o udělení souhlasu s postupy stížností podle smluv, jejichž stranou je OSN, pokud tak dosud neučinily.

Další informace:

Přehled činností agentury FRA v oblasti přístupu k účinné a nezávislé spravedlnosti v Evropě je dostupný na internetových stránkách agentury FRA na adrese:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

Zpráva agentury FRA „Přístup ke spravedlnosti v Evropě: přehled budoucích úkolů a příležitostí“ (*Access to Justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*)

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm